

1963, in latere beleving

Elfstedenveteraan Leffert Oldenkamp blikt terug op de editie van de toch al roemruchte 'tocht der tochten' die vanwege de dramatische weersomstandigheden in de collectieve herinnering tot mythische proporties zou uitgroeien. Daarnaast besteedt hij vooral ook aandacht aan de reünies die pas voor het eerst 30 jaar later werden georganiseerd.

Superlatieven en kille cijfers

Op 18 januari 2023 was het zestig jaar geleden dat de twaalfde Elfstedentocht werd verreden. De tocht kreeg de aanduiding 'monstertocht'. Het was die dag koud en guur, het ijs was bar slecht en sneeuwstormen uit het oosten maakten het voortbewegen op schaatsen extra zwaar. Slechts 57 van de 568 wedstrijddrijders haalden binnen de tijdslimiet de eindstreep in Leeuwarden. Daarvan was ik de 44^e. Na de limiet voor de wedstrijd, maar voor middernacht, kwamen nog 44 wedstrijddrijders binnen. Voor de toertocht hadden zich 9294 rijders ingeschreven. Slechts 69 daarvan werden met een kruisje beloond omdat ze voor sluitingstijd (0.00 uur) binnen waren.

Rijders die in of na Franeker van het ijs werden gehaald kregen van een baancommissaris de toezegging dat ze een kruisje zouden krijgen. Het bestuur van de Elfstedenvereniging heeft die belofte echter later

ingetrokken. Dat zeurt na bij veel van deze rijders, tot op de dag van vandaag.

Over individuele belevenissen en verloop van de wedstrijd en de tocht zijn boeiende artikelen en lezenswaardige boeken verschenen, vooral van drs. J. (Johannes) Lolkama, Hylke Speerstra (hij kwam zelf tot Sneek), Piet Maaskant, Fenno L. Schoustra, Fred Geers, Ron Couwenhoven en Marnix Koolhaas & Jurryt van de Vooren. Recent is het boek *De eenzame schaatser* van tochtrijder Willem Brouwer uitgekomen.

Gestopte wollen sokken

Mijn volledige verhaal is te vinden op de site www.schaatshistorie.nl. Maar voor een impressie

van de sfeer is het wel leuk er ook hier iets over te vertellen. In Wageningen en omgeving (Betuwe, Rhenen, Arnhem, Velp) hadden we actieve leden, die door onze trainer Henk Lamberts van de jaren 50 en begin 60 waren aangetrokken. Een aantal van hen heeft aan de wedstrijd of tocht van 1963 meegedaan. Daarnaast hadden we leden, die tijdens hun studie in Wageningen op het thuisfront waren georiënteerd, vooral Friesland. Van een gezamenlijke voorbereiding op de tocht van 1963 was echter geen sprake. Ikzelf had op de dag voor de tocht examen in het vak



Van achter naar voor op de dijk bij Workum:
Klaas Yska, Eppie Boezerooij en Leffert Oldenkamp
Foto: Anneke Bleeker

bosbouw, wat de gehele middag op Hinkeloord in beslag nam. Gelukkig had ik twee goede verzorgers met een VW kever, waarmee we laat in de avond in Leeuwarden arriveerden. Onwetend dat

mijn gastheer al voor inschrijving had gezorgd met niet geheel correcte naam) kwam ik in het bezit van een tweede startbewijs. Zo gemakkelijk ging dat toen. Mijn schaatskleding bleek grotendeels in het wasgoed bij mijn ouders te zijn achtergebleven. Wollen sokken, die gestopt waren, gaven in de loop van de tocht pijnlijke blisters die in het niet vielen bij de kneuzingen die door de vele valpartijen werden veroorzaakt. Wat ons te wachten stond bleek - ook met betere voorbereiding - moeilijk te trotseren. Reinier Paping had de moeite genomen om zich enkele dagen degelijk voor te bereiden langs de route. Mede daardoor heeft hij zo overtuigend kunnen winnen. Mijn verzorgingsploeg heeft mij fysiek en mentaal op de been gehouden, tot Franeker. Daarna werd het moeizaam en eenzaam voortploeteren, totdat langs de Dokkumer Ee een Wageningse student achter een sneeuwduin verscheen en voor eten en drinken zorgde, aangemoedigd door zijn vader op de boerderij verderop in het sneeuwlandschap.

De eerste reünie in Hindeloopen

Pas dertig jaar na de beruchte tocht werd op 18 januari 1993 in het Eerste Friese



Leffert op een kenmerkende actiefoto, gevolgd door Eppie Boezerooij.

Schaatsmuseum in Hindeloopen een reünie georganiseerd, uitsluitend voor met een kruisje beloonde wedstrijdrijders. Het comité bestond uit Willem Augustin, Gosse Blom, Gauke Bootsma (beheerder van het schaatsmuseum, dat toen tien jaar bestond), Ron Couwenhoven, André Koonstra en Johannes Lolkama.



Na Bolsward. Leffert is de middelste rijder van het groepje, dat op dat moment op plaats 8 in de wedstrijd lag.

Veel rijders, nu in een heel andere uitstraling in hun nette kleren, troffen elkaar in een bomvol museum, de meesten voor het eerst in dertig jaar. Maar een enkeling had voor die tijd onderling ontmoetingen geregeld. Sommige rijders hadden



Nr. 1 en nr. 44 bij de reünie van 2018

zichzelf ondertussen wijsgemaakt dat het verloop van de wedstrijd voor hen gunstiger had kunnen uitpakken. Die ene scheur uit de ontelbare overige scheuren, dat ene moment van onoplettendheid, waar oplettendheid in een sleur van overleven was ingekapseld, zou hen achterop hebben doen geraken. Ook Reinier Paping had natuurlijk last gehad van de uiterst slechte ijscondities en de extreme weersomstandigheden, maar hij zeventigjarige desondanks grandioos.

Fotografe Anneke Bleeker van *Nieuwsblad van het Noorden* vertelde op die reünie dat ze als opdracht had bij elke stad de eerste tien rijders op de plaat vast te leggen. Dat gaf enige duidelijkheid over mijn positie in de race toen ik haar foto's van de dijkovergang in Workum zag hangen. Ik haalde toen kennelijk de staart van de uiteenvallende kopgroep in. Van het groepje, waar ik vervolgens tot Bartlehiem deel van uitmaakte, is ook een mooie plaat gemaakt.

Opgeklopte verhalen

Elke vijf jaar werd vervolgens een reünie georganiseerd, waarbij vooral de nummers 1, 2 en 3, Reinier Paping, Jan Uitham en Jeen van den Berg, hun verhalen kwijt konden. Voor het veertigjarige jubileum op 18 januari 2003 werden alle

wedstrijdrijders en tochtrijders die een kruisje behaald hadden in Koudum uitgenodigd. Ondertussen bleek er van alles uit herinneringen boven te komen. De media smulden van de opgeklopte verhalen. Tijdens dat jubileum ontving Reinier Paping een lintje van de koningin, het meest simpele lintje dat denkbaar is. Menigeen was verbaasd over de onderwaardering van deze sportman, die zich bescheiden maar uitermate verdienstelijk heeft opgesteld. Dat had een ridderorde met toeters en bellen moeten zijn.

Reünie 18 januari 2023

Het schaatsmuseum in Hindeloopen veronderstelde aanvankelijk dat in 2023 nog maar weinig deelnemers aan de tocht in staat zouden zijn naar een reünie te komen. Via de media werden alle rijders, die zich in 1963 hadden ingeschreven, uitgenodigd voor een bijeenkomst in het museum. Met nog enkele dagen te gaan bleek de belangstelling overweldigend te zijn. Toeristisch Hinde-



Leffert, Eppie en Klaas bij de reünie van 2023.

lopen week toen uit naar het Havengebouw, waar naar schatting meer dan 400 personen (oud-rijders en begeleiders) zich meldden.

In die ruimte roerden zich de tochtrijders, vooral diegenen die vonden dat ze onterecht van het ijs waren gehaald, terwijl ze tot Franeker (en soms verder) waren gekomen. Eén van hen was Doet Vollema-Kooistra, destijds actief lid van de Schaatstraininggroep Wageningen, die in Berlikum van het ijs werd gehaald door twee agenten. Na de reünie mocht zij 's avonds in *Met het*

Oog op Morgen nog een keer haar verhaal doen. Men had verwacht dat het bestuur van de Elfstedervereniging er deze keer op zou worden ingegaan, omdat in 1963 de verwachting was gewekt dat aan die categorie een kruisje zou worden uitgereikt. Maar dat gebeurde niet. Het bestuur was slechts vertegenwoordigd door de ijsmeester, die in een interview voor *Omroep Friesland* vooral iets over de omstandigheden voor een toekomstige tocht naar voren bracht.

De wedstrijddrijders kregen deze keer weinig aandacht, wat vooral kwam doordat de coryfeeën (Paping, Uitham en Van den Berg) er niet meer waren. George (Guus) Schweigmann, die in 2017 op 92-jarige leeftijd was overleden, werd herdacht. Hij heeft acht Elfstedentochten uitgereden, waaronder die van 1963, en was naast sportman een beminnelijk bestuurder. Al in 1993 werd Klaas Arjen de Groot in het zonnetje gezet, ook een lid van het selecte gezelschap dat acht tochten heeft uitgereden.

Kans op volgende Elfstedentocht.

Tijdens de bijeenkomst stelde de verslaggever van *Omroep Friesland* mij de vraag of er nog kansen op een volgende Elfstedentocht zouden zijn. In de hal met nagenoeg uitsluitend 'gelovigen' voor een boodschap die men graag wil horen, kreeg ik de handen op elkaar. Per slot waren vanaf 1706 al vaker meer of minder langere periodes geweest waarin tussen strenge winters (topjaren 1740, 1763, 1784, 1789, 1823, 1830, 1838, 1845, 1891, 1929, 1940, 1942, 1947, 1956, 1963) milde winters voorkwamen. Bovendien zijn andere omstandigheden dan strenge vorst medebepalend voor het organiseren van een tocht. Als er bijvoorbeeld een laag sneeuw valt op (te) dun ijs, is een tocht niet haalbaar. In 2010 en 2013 was dat het geval. Waterbeheer en scheepvaart kunnen eveneens beperkingen vormen, ondanks strenge vorst. Dit alles maakt inzichtelijk dat een volgende Elfstedentocht niet valt te garanderen, maar dat we ook niet behoeven te wanhopen. Er bestaan opvattingen dat ons klimaat dusdanig aan het veranderen is dat daardoor een volgende Elfstedentocht nagenoeg kansloos is. Meestal

wordt dan verwezen naar verwachte stijgende temperaturen uit IPCC-modellen, waarvan - achteraf gemeten - uitkomsten vaak meevallen. IPCC zegt overigens zelf dat voorspellingen onbetrouwbaar zijn. Die modellen zijn selectief op broeikasgassen georiënteerd en laten andere oorzaken van klimaatschommelingen buiten be-



Henk Ottema, de hoogst geklasserde van de overlevende wedstrijddrijders (5e)

schouwing. Het opvallende daarbij is dat aan klimaatverandering toegeschreven rampen (overstromingen, bosbranden en droogte) meer met nalatig beheer van natuur, zoals verdwijnen van bomen en bossen en slechte waterhuishouding, dan met klimaatveranderingen van doen hebben. Weerman Gerrit Hiemstra (ook aangesloten bij Schaatstraininggroep Wageningen) draagt een pessimistische boodschap uit. Ik ben minder somber. We kunnen echter geen van beiden garanties bieden. Gerrit heeft overigens een huis gebouwd langs de route van de Elfstedentocht en heeft een warmte-uitwisseling via het water geïnstalleerd. Als dat op grotere schaal zou gebeuren kan een volgende Elfstedentocht wellicht iets kansrijker zijn.

Leffert Oldenkamp